

DEVÁTÝ ROK ŽIVOTA – RUBIKON

Metody používané ve waldorfské škole se mimo jiné opírají i o jednotlivé vývojové fáze dítěte a dle jejich specifik učitel upravuje učební plán, a snaží se tak plnohodnotně a správně podpořit kroky ve vývoji jednotlivce i v samotném vzdělávání. Proto je důležité, aby s tématem Rubikonu byli obeznámeni také rodiče. Minulý rok jsem této věci věnovala dostatek času při rodičovských schůzkách, abych tak připravila nejen sebe, ale i rodiče na průběh třetí třídy a na vývojový krok jejich dětí. U dětí lze tento postup ve vývoji pozorovat již na sklonku druhé třídy a rodiče by měli být včas seznámeni s tím, co je to „Rubikon“.

Rudolf Steiner při pojmenování tohoto vývojového kroku našel inspiraci v Césarovi, který stál před významnou hraniční řekou *Rubikon* v severní Itálii a rozhodoval se, jestli se svými vojsky potáhne na Řím. Kdo překročil s vojskem řeku Rubikon, byl považován Římany za nepřítele a protivníka, a tak náhle, ale nevyhnutelně stál Říman César s vojskem proti „svému“ Římu. V tomto okamžiku také padl známý výrok *„Kostky jsou vrženy!“* V přeneseném slova smyslu provádí dítě podobný krok ve své biografii kolem 9. roku života. Je to okamžik, ve kterém děti – myšleno obrazně - vnitřně opouštějí „ráj“ a musí se na Zemi zcela nově zorientovat a najít pevnou půdu pod nohama. Dosud děti žily v tzv. *napodobování* a přitom vnímaly: *Já jsem svět*. Dokud dítě disponuje touto silou *napodobování*, nemůže zatím vědomě prožívat samo sebe. Teprve po překročení *Rubikonu* děti poprvé zažívají, že jsou na světě samy za sebe a vnímají své Já ve smyslu *Já a svět proti mně*.

Naší otázkou zůstává, jak se tento nový vztah mezi Já a Ty u dítěte projevuje a jak a čím tento nový vztah můžeme podpořit? Podívejme se na tento vývoj z několika hledisek.

Dovolte mi, abych nejprve krátce popsala jedno z mých pozorování: *Osmiletá dívka s jemnými rysy byla velmi horlivá a pečlivá žačka. Zapojovala se do všech aktivit, často vyhledávala kontakt s paní učitelkou a vyprávěla jí o svých zážitcích. Hrála výborně na flétnu a ve všech ohledech bylo na ni spolehnutí. Tato jemná a otevřená dívka byla ve třetí třídě k nepoznání. Začala se ostýchat přede mnou i před spolužáky, často měla strach z běžných situací nebo byla naopak odmítavá a vymýšlela různé hlouposti. Rodiče vyprávěli, že i doma je najednou odmítavá, velmi lítostivá a ani nechce chodit na obvyklé procházky a výlety.* Na základě pečlivého pozorování rodičů bylo v rozhovoru možné objevit specifické rysy tohoto vývojového kroku a ujistit se, že tato nejistota nebo disharmonie po nějaké době opět ustoupí. Tak se také stalo a po několika měsících se vše zklidnilo.

Dítě tuto krizi prožívá nejen duševně, ale také jeho fyzické tělo prochází změnami. Zvětšuje se srdeční sval, tělo má k dispozici větší přísun krve, což zvyšuje produktivitu dítěte. Často lze pozorovat, jak na

školním pozemku pobíhají uřícení chlapci ze třetí třídy, kteří při každém menším pohybu zbrunátní, pobíhají a honí se až do úplného vyčerpání. Zadýchání a vyčerpání je stejně důležité jako jídlo a pití. Pokud nemají děti příležitost k dostatečnému pohybu, vede takový stav k roztržitosti a nesoustředěnosti. Dochází ke zvýšení obsahu cukru v krvi či jeho nepravidelnému kolísání, proto je vhodné vědomě přistupovat k výběru kvalitní stravy. Děti si mohou častěji stěžovat na nevolnost a bolesti hlavy. V této krizi se mohou častěji dostavit krátkodobé vysoké horečky. Děti mohou trpět nechutenstvím, mohou být nervózní, unavené nebo trpět poruchami spánku. Tyto symptomy se neprojevují najednou a u každého jedince je průběh této krize zcela individuální.

Krizi 9. roku života lze srovnat s fází trucování ve 3. roce života a také s pubertou. Při těchto krizích člověk hledá novou rovnováhu a zároveň se snaží získat prostor pro vlastní individuální jednání. Tak jako tříleté děti klopily svůj zrak za máminou sukni, můžeme u dětí v Rubikonu pozorovat jisté uzavření se před rodiči, sourozenci a spolužáky. Děti se do sebe uzavírají, i když chtějí prožívat nebo cítit pravý opak. Také často pokládají otázky, jakoby chtěly být ujišťovány, že je máme pořád rády. Někdy vás může zaskočit, že dětmi pokládané otázky mohou být až existencionální: *Proč musím žít? Proč Já musím být Já Odkud jsem? Vy jste opravdu mí rodiče? Maminko umřeš? A umřu i já? V čem se vlastně liší dospělí od dětí? Proč bych k tobě měl být milý? Proč musím jezdit na výlety? Proč musím chodit do školy? Proč musím mít nohy? Proč mám být hezká? aj.* Tyto otázky po původu a nové uchopení tématu „smrt“ vyvolává nový vztah ke světu a také nezaměnitelnost vlastního Já.

Úloha rodičů a učitelů je ztížena v tom, že jsou děti v této krizi často velmi kritické, osahávají si všechny vaše slabiny a nedostatky. Při výměně názorů s rodiči, učiteli a spolužáky si vyměňují i své pocity. Zažívají přitom, kdo smýšlí podobně, nebo má naopak zcela jiné pocity. Začínají srovnávání společných a individuálních rysů. Děti si v tomto věku vytvářejí první pevné kamarádké vztahy a v nich si vnitřně osahávají kvality, jako jsou soucit a tvrdost, spravedlnost a nespravedlnost, zloba a spokojenost, pokora a odvaha a další.

Při hledání hranic a při orientaci v novém světě zažívají určitou nejistotu a strach. Proto projevy strachu a úzkosti také mohou doprovázet tento vývojový krok. Děti vnímají svět novými očima a činy dospělých posuzují novým způsobem. Přitom mohou zažívat pocit, jakoby byly vystaveny nebezpečí a jakoby je nikdo nechránil. Mnoho rodičů zmínilo, že takovou existenční nejistotu prožívaly jejich děti před spaním nebo je budily zlé sny.

Při hledání nových hranic děti narozdíl od Césara potřebují pocítit jasné hranice, jinak ztratí pevnou půdu pod nohama nebo se ve svém životě ztratí. V překračování hranic je totiž ukryto přání, aby dospělým nebylo počínání jejich dětí lhostejné, naopak jakoby se ptaly: „Co si s tím,

vy dospěláci, počnete?“ Při zažívání takových konfliktů si děti posilují vlastní vůli a zjišťují, co je to vlastní zodpovědnost. Při konfliktech tedy chtějí pocítit, že dospělí jsou těmi silnějšími a vždy nesou zodpovědnost za svá rozhodnutí.

Nesmíme ale zapomenout, že tuto krizi nedoprovázejí pouze složité situace a konflikty s dětmi, ale i jejich nově objevený smysl pro humor a sarkasmus. Mnohý vtíp vyřeší situaci lépe než-li pokárání nebo zákazy. Ale k tomu je zapotřebí, abychom vědomě přistupovali k této vývojové fázi, pak si také lépe poradíme s výchovou a uvědomíme si, že vymanění se z nápodoby je ohromně důležitý vývojový krok vedoucí dítě k získání prostoru pro vlastní individuální jednání.

Jak mohou dětem v této krizi pomoci rodiče?

Rodiče by měli především *vnímat své děti takové, jaké jsou* i s jejich provokacemi a hloupostmi, které v oné krizi s nimi zažijí. Měli by mít pro tento vývojový krok pochopení a věřit, že z této krize opět vystoupí. Pochopit své děti znamená nově je uchopit a nadále určovat meze jejich chování a nepouštět je z uzdy.

Děti potřebují v této nerovnováze mít *jasný denní režim*. I děti usilují o to, aby v jejich životě opět nastal řád. Nepodceňujme tedy denní rituály a zvyklosti, dodržujme pravidelnou dobu k vykonávání určitých činností (plnění domácích úkolů, domácí práce, koníčky, společné stolování, rozhovor s rodiči před spaním aj.). Důraz by měl být kladen na pravidelnou dobu usínání a kvalitu spánku. Tyto zvyklosti a řád dopomohou ke zmírnění výše zmiňovaných symptomů.

Děti potřebují mít kolem sebe *suverénní, chápací a laskavé* dospělé. Děti pomalu vyrůstají ze svých dětských střívků, a tím nesou za jejich duševní a fyzický vývoj zodpovědnost nejen rodiče, ale i dospělí v jejich bezprostředním okolí mimo domov – učitelé, trenéři, vedoucí kroužků, příbuzní atd. Měli bychom myslet na to, aby se naše děti pohybovaly v bezpečném prostředí a zároveň jim důvěřovat, že si v rizikových situacích budou umět poradit.

Není vhodné děti přepínat v jejich volném čase. Rodiče by se měli zamyslet nad *vhodným výběrem zájmových činností*. Děti nepřepínat, ale společně vybírat smysluplnou náplň na odpoledne. V rámci zájmových kroužků děti cvičí svoji vůli, jsou součástí nějakého kolektivu, se kterým cvičí, hrají si nebo se učí. V tomto ohledu se také doporučují skautská zařízení – je dobré, aby se rodiče seznámili s konkrétním konceptem tohoto spolku, který má na celém světě vesměs pozitivní ohlas. (Setkání mladších dětí se staršími, které o ně pečují, učí se nezávislosti, zodpovědnosti, improvizaci atd.)

Děti také vyžadují *vlastní prostor*, ve kterém mohou svobodně vykonávat vlastní činnosti např. bez přítomnosti mladších sourozenců či rodičů. Rodiče by se měli cvičit v tom nechat jednat své děti bez dozoru, aniž by je museli ztratit z očí a naučit se být pouze pozorovatelem jejich jednání.

A jak je tomuto vývojovému kroku metodicky uzpůsobena výuka?
Čím v krizi pomáhá škola?

I učitelé a vychovatelé si uvědomují, že děti v tomto věku procházejí jakýmsi novým obdobím vzdoru, což souvisí s jejich změněnou životní situací. Žáci své učitele a vychovatele pozorují nyní s mnohem větší „bdělostí“ než dříve. Podrobují autority všelijakým zkouškám, ne aby se jich zbavili, ale aby naopak jejich autoritu zachovali.

Děti mají v tomto období nezvyklý zájem o život a činnost okolí. Tuto kvalitu může učitel podpořit tím, že živě vypráví o tomto světě: o poli a lesu, vodě a břehu, domě a zahradě, květině a rybě. Nelíčí již „zlidštěné obrazy fantazie“, ale vypráví více realističtěji. Přejít se dá najít tak, že učitel vypráví o věcech a povoláních, které jsou ještě společné světu pohádek a světu skutečnému. Když se děti v 9. a 10. roce „probouzejí“ pro smyslový svět, je důležité, aby jim vyučování vyšlo vstříc takovými předměty, které podporují schopnost smyslového pozorování a neustále posilují jejich lačnost po učení. Žáci se vydávají na cestu od bdělých nohou a rukou (fáze napodobování) k bdělé hlavě (kauzální myšlení).

Ve třetí třídě se vyprávějí příběhy ze Starého zákona, v nichž žáci prožívají zcela jiné obrazy než u pohádek nebo legend. Ne vždy vyprávění končí šťastně, ale jsou plná morální síly. Děti ve velkých obrazech prožívají to, co se v jejich nitru právě odehrává (např. vyhnání Adama a Evy z ráje, strach z potopy, stavba babylónské věže aj.). Zároveň se děti vydávají ve 3. třídě na cestu od rajských plodů ke zjištění, že člověk se po vyhnání z ráje musel sám naučit všem dovednostem – zúrodnění půdy, vypěstování obilí, pečení chleba, různým řemeslům, stavbě domu atd.

Z příběhů Starého zákona jsou odvozeny i další, pro třetí třídu typické epochy – Od zrna k chlebu – Řemesla – Stavba domu. Děti si prožijí lidský život v souvislostech s přírodou, prakticky si vyzkoušejí vlastníma rukama mnoho činností, které jsou v dnešní době již nahrazeny stroji. Proč se svět práce a povolání dětem nelíčí, tak jak tomu je dnes bez okolků? Snažíme se dětem ukázat historický pohled na věc, který nevede k dnešnímu povznesenému postoji k životu a neúctě k lidské práci. Vnímání celé věci by mělo vést k prožitku, že naši předci pracující na poli bez traktorů a rybáři lovící bez pomoci echolotů nebyli hloupí ani nepraktičtí. My sami ale můžeme dosáhnout více než oni, protože již známe všechny pokroky a vynálezy. Podobný zážitek by měly děti prožít při založení políčka, na kterém si pěstují obilí. V dnešní době děti neznají pocit, že by něco nebylo k mání. V této epoše mohou zažít, co to dříve

obnášelo obstarat si potravu, a jak byli lidé závislí na přírodě a jejích silách. Děti si zažijí celý postup od zrna k chlebu – orbu, práci s pluhem, setbu, vliv živlů na úrodu, sklizeň, mletí mouky a pečení chleba. Tyto praktické činnosti znovu poukazují na důležitost lidských rukou a práci člověka, čímž se děti seznámí s nejrůznějšími řemesly. Také zjistí, jak jsou na sobě jednotliví řemeslníci závislí, aby dokázali např. postavit dům.

Při stavbě společného projektu (např. lavičky na školním dvoře, pece na chléb aj.) zúročí znalosti z matematiky, při níž poznají míry a váhy. Zájem dětí o tuto část čísel je zvýšen tím, že se dozví, jak se míry odvozovaly od lidského těla, než přejdou k moderním abstraktním převodům jednotek měr a vah.

Dítě se musí naučit pozorovat svět zvenčí a poznávat ho myšlením a skrze své myšlení se s ním znovu spojit. Tento pohled zvenčí je uplatněn i v předmětu Český jazyk. Učitel se pokouší probudit Já v žákovi právě skrze jazyk, aby si uvědomil o jakou duchovní hodnotu se jedná, když člověk používá svůj mateřský nebo jiný jazyk. Poprvé se žáci seznámí s gramatikou, která jim dává „vnitřní pevnost“ a posiluje jejich sebevědomí ve vyjadřování.

Tak jako děti v sobě samotných hledají ztracenou rovnováhu, tak budou pracovat i při předmětu Kreslení forem. Při doplňování asymetrických forem totiž budou hledat harmonii jednotlivých tahů a barevných ploch ze středu ven a naopak. Při kreslení budou zapojovat vnitřní souhru sil představivosti.

Rubikon může probíhat navenek velmi nenápadně, ale ovlivňuje budoucí postoje dítěte a jeho další směřování. Rodiče a učitelé, kteří porozumí tomuto pozadí, budou schopni adekvátně reagovat a ovlivnit tak, jak si dítě bude stát v životě: odhodlané k činům, nebo „kam vítr, tam plášt“? Dítě si také začíná uvědomovat svůj vlastní osud a začíná tušit, že život bude v jeho rukou a to mohou být velmi tíživé pocity. Budme tedy dětem správným předobrazem a dodávejme jim odvahu a sílu.

Mgr. Kateřina Kozlová